

УДК 37.064.1(091)(477)»1912/..39»:050(477)

 Зубрицький І. Я.

ВЗАЄМОДІЯ ШКОЛИ І СІМ'Ї З ПИТАНЬ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ НА СТОРІНКАХ УКРАЇНСЬКОГО ЧАСОПИСУ «УЧИТЕЛЬСЬКЕ СЛОВО» (1912–1939 рр.)

А На основі окремих сюжетів із публікацій, уміщених на сторінках педагогічного часопису «Учительське слово», розглядаються погляди українських педагогів зі Східної Галичини на проблему взаємодії школи і сім'ї з питань соціального виховання неповнолітніх.

Ключові слова: «Учительське слово», взаємодія школи та сім'ї, соціальне виховання, О. Власійчук, І. Казанівський, О. Карштадт, Р. Ролл, І. Юцишин.

Постановка проблеми. Інтеграція України в освітній простір Європейських країн зумовлює необхідність пошуку нових напрямів розвитку вітчизняної педагогічної науки та практики. Важливу роль у цьому процесі відіграє досвід попередніх поколінь, який є цінним джерелом для збагачення сучасної педагогіки новими фактами та теоретичними положеннями. Творче осмислення й переосмислення навчально-виховного досвіду минулого сприятиме розв'язанню великої кількості нагальних освітніх проблем й дасть змогу прогнозувати розвиток вітчизняної педагогіки у майбутньому. Особливо актуальною в сучасних умовах є проблема взаємодії школи і сім'ї як провідних соціальних інститутів виховання підростаючого покоління. Вона зумовлена необхідністю гармонізації взаємин батьків і вчителів, інтеграції вимог, координації зусиль щодо соціального виховання неповнолітніх. Реалізація принципу співробітництва школи та сім'ї робить процес соціального виховання цілісним і неперервним, забезпечує єдність і наступність виховного впливу на учнів у школі та сім'ї, сприяє органічному поєднанню і взаємозбагаченню суспільного та сімейного виховання, помітно звужує сферу стихійного, некеруваного впливу на дітей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз педагогічних джерел засвідчує різні підходи до трактування взаємодії сім'ї і школи в ракурсі сучасних проблем виховання неповнолітніх: формування духовно-моральних цінностей, духовної культури (С. Акутіна, К. Журба, О. Кіян, О. Доукіна, О. Штихалюк, Т. Цуркан), гуманістичної спрямованості (Л. Черенцова), морального виховання (К. Денисова), фізичного виховання (О. Боднарчук), естетичного виховання (І. Слятїна), лідерських якостей (Г. Махаєва), прилученні учнівської молоді до української націо-

нальної культури (Я. Журецький), формування здорового способу життя (Р. Гаджиев), взаємодія сім'ї і школи у вихованні дітей (Т. Кравченко), у профілактиці девіантної поведінки (Л. Лендел, О. Товканець). Проте, попри велику кількість сучасних досліджень із даної проблеми існує потреба у глибшому вивченні питання взаємодії школи та сім'ї в історичному контексті, оскільки лише ретроспективний підхід забезпечить глибоке і всебічне розуміння наукової проблеми, дозволить краще усвідомити її історичну логіку і діалектичний зв'язок.

Мета статті – показати, як висвітлювалися проблеми взаємодії школи та сім'ї з питань соціального виховання неповнолітніх на сторінках педагогічного часопису «Учительське слово».

Виклад основного матеріалу. З 15 вересня 1912 року [2, с. 108] Українське педагогічне товариство (УПТ) та товариство «Взаїмна поміч галицьких і буковинських учителів і учительок» (пізніше – «Взаїмна поміч українського вчителства Галичини» – ВПУВ) розпочали видання станового журналу українського народного вчителства «Учительське слово», що виходив з перервами до 1939 року. У зв'язку із початком Першої Світової війни видання часопису, як і діяльність ВПУВ, були призупинені, оскільки українське учительство «стануло в рядах армії, в полках УСС» [4, с. 249] та вимушено емігрувало зі Східної Галичини у зв'язку із воєнними подіями [3, с. 308].

У 1916 році під час тимчасового повернення австрійської влади до Львова, провідники ВПУВ ненадовго відновили видання свого друкованого органу (вийшло чотири номери). Наступні номери «Учительського слова» вийшли друком восени 1918 року і в лютому 1920 року, коли новопризначеному редактору Г. Ковалю вдалося отримати цільову позичку (100000 корон) від банку «Дніс-

тер» на видавничу діяльність [5, с. 59].

Варто зазначити, що до 1922 р. редакція «Учительського слова» використовувала для друку правопис укладений комісією НТШ у 1907–1908 роках, відповідно до якої буква «ї» використовувалася на позначення «і», частку «ся» писали окремо від дієслів і т. п. [4, с. 251].

«Учительське слово» у перший період видання (1912–1918 рр.) ставило своїм завданням об'єднати українське народне вчительство під прапором ВПУВ в одну потужну організацію, одну велику родину для того, щоб «добитись красної долі, та забезпечити собі і своїм дітям гарнійшу і певнійшу будучину» [6, с. 5].

Провідними темами часопису були освітні та шкільні проблеми, боротьба за автономію та національні права української народної школи, громадська діяльність учителів у громадсько-політичному житті краю. Значна увага приділялася висвітленню діяльності головного й окремих відділень товариства ВПУВ, друкувалися матеріали про проведення з'їздів Товариства, учительських віч тощо.

Важливе місце на сторінках «Учительського Слова» займали проблеми навчання та виховання. Зокрема, зверталася увага на пристосування виховного і навчального процесів до реального життя, ознайомлюючи учнів із дійсністю, оточенням і тими змінами, що в них відбуваються. Наголошувалося, що українська школа повинна бути «природною», тобто виростати з історичних традицій, культури й суспільних ідеалів свого народу і «достроюватися гармонійно до... його культурних, етичних, естетичних, економічних і політичних напрямів» [4, с. 247].

У другий період функціонування (1920–1939 рр.) редакція продовжувала привертати увагу вчителів до різних проблем національної освіти і виховання, вказуючи на необхідність їх вирішення, сприяти праці вчителів у цьому напрямі з метою використання їхніх знань для піднесення і всебічного розвитку українського народу «в цілі його усамостійнення і унезалежнення» [5, с. 60]. Окрім цього, часопис значно розширив свою програму та почав охоплювати різні сфери культурного і громадського життя. Нова програма включала, крім справ учительських й організаційних, питання виховання і шкільництва.

Провідними у журналі стали публікації про значення, завдання, проблеми, засоби та напрями виховання і навчання; домашнє і шкільне виховання; національне, моральне, соціальне й економічне виховання; статті про стан освіти і виховання у Галичині та в інших країнах [4, с. 251]. У цей період значно зріс науковий рівень багатьох публікацій, завдяки таким авторам, як: Л. Білецький, М. Ваврисевич, М. Галуцинський, А. Животко, В. Корниляк, В. Коротич, М. Матвійчук, Марійка Підгірянка, К. Студинський, С. Сірополко, М. Таранько, О. Цегельська та ін.

За всі роки свого існування часопис «Учительське слово» багату увагу приділяв педагогічній проблематиці в усіх її проявах. Вагоме місце серед цих проблем займало питання впливу школи та сім'ї на соціальне виховання дітей та молоді. Зазначалося, що їхня поєднувальна спрямова-

ність має добрі наслідки, тому треба турботливо їх розвивати. Автори публікацій неодноразово наголошували на доцільності тісної взаємодії батьків і вчителів, закликали їх до «тісної злуки, довір'я, пошани та взаємного інформування» [7, с. 21].

Уже в першому номері «Учительського слова» зустрічаємо публікацію Івана Юцишина «Бесіди з родичами» [7], в якій автор наголошує, що проблема взаємодії «дому та школи в вихованню дітей» попри те, що протягом тривалого часу, жваво обговорювалася в «педагогічній краєвій і заграничній пресі» й надалі залишається «актуальною справою» для педагогів-практиків. Автор аналізує тематичні публікації різних авторів «з рідної і чужої преси» з метою «занотувати... поважніші голоси, які відзивають в тій справі» та «цифровими сигналами зазначити хід їхніх думок» [7].

Першою у його списку є стаття Івана Казанівського «Про взаємне довіре між школою та сімєю», що була надрукована у часописі «Учитель» за 1910 р. Аналіз статті, дозволив І. Юцишину виокремити та назвати «найважливіші причини», що на думку І. Казанівського, призводять до «непорозуміння між школою та домом». До них відносить: 1) страх дитини перед школою і учителем, штучно викликаний «не розважними і некритичними родичами»; 2) «чудернацькі інформації», які отримують батьки про школу і учителя від своїх дітей, «котрі завдяки слабо розвиненій здібності обсервації, аперцепції і буйній діточій уяві, найбуденнійшій і найпримітивнійшій факти та ситуації репродукують нерозумно, а нерідко на основі якихсь подій компонують формально цілі історії, за яких джерелом не знають де шукати»; 3) «в діточій злостивості, буйній уяві і чи просто галюцинаціях, на основі таких інформацій подразнюють ся любов родичів до своєї дитини, а в наслідок того зроджуєть ся нехоть до особи учителя і ворогованє з цілою школою»; 4) «діточа молодеца енергія виливаєть ся доволі часто в нечемности, бундючности, сварках, лайках і бійках з товаришами, а се все знов викликає велике негодованє родичів, котрі на прояви діточої живої натури знають одинокий лік: строгу дисципліну, яка по їх розуміню, повинна гамувати буту дітий; колиж того нема, відповідно – так міркує наш чоловік – що в школі нічого не роблять»; 5) «не раз родичі ставлять до школи і учителя того рода вимоги і бажання, що вони рішучо противлять ся дисципліні і карности шкільній, законови науки і вихованя а інколи навіть законам шкільним; учитель не може їх сповнити і от вам «ворог тяжкий» вже готов»; 6) «родичі не посилають точно своїх дітий до школи: учитель, ідучи за голосом своєї совісти, сповняє свій урядовий і горожанський обов'язок, тай виказує кару; се, очевидно, найбільша причина ненависти до школи»; 7) «родичі часто не хотять, а частійше еше не мають за що купити дітям книжок або інших приборів, а учитель змушує їх до себе морально, а се немало гніває родичів» [7, с. 19 – 20].

Однак, як вважає І. Юцишин, попри гостру актуальність проблеми, І. Казанівський досить поверхово підійшов до висвітлення наболілого питання співпраці української школи та сім'ї, і

тому, його стаття ставить більше запитань, ніж дає відповідей. «Автор бажає собі щоби між школою та домом запанувала згода, довіре і взаємне порозумінє. Як однак се осягнути, про се – дивним дивом – бистрий обсерватор ані словом не чичиркнув. Бо сама пуста фраза: «вірою, любовю і правдою – хай стануть вічним кличем наших шкіл» хиба не причинить ся до усунення недовіря між домом і школою. Тут треба конче чогось конкретнійшого» [7, с. 20].

Наступним об'єктом аналізу І. Юцишина була стаття німецького дослідника О. Карштадта «Природні протиріччя між школою і батьківським домом», опублікована в журналі «Pdagogische Rundschau» (O. Karstdt. Der natrliche Gegensatz zwischen Schule und Ellternhaus. Pdagogische Rundschau, Heft 11. Wien 1910).

Дослідник акцентує увагу на тому, що О. Карштадт об'єктивно пояснює природу протиріч, які постійно виникають між школою та сім'єю з питань виховання та навчання дітей; погоджується з автором, що сім'я («родинний дім») і школа репрезентують дві сильні «ідеї в природі», які за своєю суттю є антагоністами. Сім'я, по словах і розумінню автора – це «individuelle Freiheit» («свобода особистості»), а школа – «socialeGebundheit» («соціальна спільнота») й тому між ними існує та й завжди буде існувати «природний розлам». «Як одиниця в громаді, ...родинний дім в ряді безкочечних форм суспільної організації, репрезентує індивідуальну цілісність. Тут панує спеціальний родинний устрій, звички, порядок... Кожна родина має очевидну «раціональну» претензію, щоб її індивідуальність шановано, а навіть наслідовано, бо-ж вона...найкрасша з усіх! А тут нараз школа, нівелює цілу силу отого індивідуалізму і ставить на його місце правила й основи колективізму. А що родина... мусить уступити перед вимогами соціально-спілкового ладу, звідси й походить природний антагонізм, нехить і легковажень школи» [7, с. 20].

За твердженням О. Карштадта, ще один вагомий чинник дуже перешкоджає плідній співпраці школи і сім'ї у вихованні дітей – «консерватизм мас». Це, перш за все, стосується старших людей, особливо «середно-інтелігентних», підкреслює автор, які часто, не розуміючи нових змін та процесів, які відбувалися у тогочасній школі, «недовірково, а той таки ворожо» на них реагували та намагалися нав'язати молодому поколінню свою систему цінностей та власне світосприйняття. «Психологічно дасть ся дуже легко пояснити явище, – говорить О. Карштадт, – що старші люди хвалять звичайно те, що було в часі їх молодости ...тоді безперечно був інакший устрій шкільний, інакша дисципліна і карність шкільна, інакша метода научаня і вихованя, а нині знов всьо не таке. І давне старим подобаєть ся, вони його хвалять і люблять, за те не можуть зрозуміти нераз ріжних ходьби найхсеннійших змін, новостий і поліпшень...і, порівнюючи «по своїому» нинішню школу повислідах її праці з давньою, приходить до «справедливого» осуду, що нинішня школа пса варта» [7, с. 20].

Огляд цієї статті І. Юцишин завершує загальними висновками. На його думку, важливим моментом публікації було окреслення проблеми

реальних взаємостосунків між «родинним домом» і школою. Автор, стверджує він, чітко аналізує протиріччя які виникають між цими двома головними виховними інституціями й радить їх якнайшвидше усувати. Проте І. Юцишин знову привертає увагу читачів до того факту, що як О. Карштадт, так і І. Казанівський, «ані слова не сказав» про те, як це «непорозумінє» подолати.

Останньою у списку публікацій, які навів І. Юцишин, була публічна доповідь директора мюнхенської школи Р. Ролла (R. Roll) – «Дім і школа» («HausundSchule»), виголошена на громадських зборах 10 травня 1910 року та опублікована на сторінках часопису «Pdagogische Rundschau»(Heft 12, Wien1910).

Р. Ролл зазначає, що актуальною проблемою даного часу є зосередження уваги на питанні активної співпраці школи та сім'ї на засадах взаємного довір'я та інформування, без якої неможливе повноцінне та правильне виховання дітей та молоді. Така співпраця, вказує він, буде неможливою, якщо зацікавлені сторони не дотримуватимуться чітких правил, зокрема: 1) «учителі будуть шанувати в можливих границях індивідуальність родичів своїх дітей»; 2) «родичі будуть відвідувати частійше школу і «в чотири очі» інформувати учителів, а учителі на відворот, також «в чотири очі» станут говорити родичам святу правду про їх діти»; 3) учителі устроюватимуть товариські сходини... на котрих будуть поучати людей о шкільній науці і вихованю, а при тім уділятимуть родичам інформацій, або від них пребирати»; 4) «родичі здобуватимуть чимраз більший вплив на справи шкільні засідаючи в радах шкільних і комітетах»; 5) «при школах будуть оснвовувати ся спеціальні бібліотеки, на котрих находилиб ся журнали і твори педагогічного змісту; доступні найширшим кругам громадян» [7, с. 21].

Високо оцінюючи поради німецького педагога, які стосувалися змін у підходах до організації співпраці школи та сім'ї на засадах педагогіки співробітництва, І. Юцишин із жалем констатує, що мало знайдеться «його і наших товаришів, що схотять послухати його мудрого голосу»[7, с. 21].

«Рефлексії» І. Юцишина на публікації українських та зарубіжних колег з проблеми взаємозв'язку школи та сім'ї, надавали йому можливість донести узагальнену інформацію до народних учителів із метою подальшого вдосконалення національної педагогічної системи, спрямованої на соціальне виховання українських школярів. Про необхідність копіткої дослідницької роботи та поширення науково-педагогічних знань, прогресивних ідей і передової педагогічної думки, формування оснвов національної школи, він неодноразово висловлювався на сторінках «Учительського голосу». Зокрема, у доповіді виголошеній на Другому краєвому з'їзді українського народного учительства, що проходив у Коломиї 22 вересня 1912 р., звертаючись до української педагогічної спільноти, І. Юцишин закликав, «сотворити теоретичні педагогічно-наукові основи під будучу українську школу». «В хвили, коли здобудемо свою школу, не буде часу на роздроблюване теоретичних проблемів української педагогії, на якій треба будувати свою, «рідну» школу... В

тій цілі мусить наше народне учительство сконсолідувати ся до інтенсивної педагогічно-наукової праці... При ній повинні згуртувати ся всі найвизначніші учителі-письменники... Учителі неписьменники не сміють також остати осторонь від сего національного обов'язку – вони мусять і свою частку вложити в будівлю національної української педагогії» [8, с. 6]. У 1916 р. на сторінках «Учительського голосу» він знову акцентує увагу педагогічної спільноти на необхідності долучення до науково-педагогічної та публіцистичної діяльності [9, с. 88].

У черговому номері за 1912 рік, привертає увагу публікація Онуфрія Власійчука, яка торкається питань налагодження співпраці школи і сім'ї у сільській місцевості. Основною причиною суперечностей між школою та селянськими сім'ями, О. Власійчук називає «недовіре між народом і учителем». Відповідальність за такий стан речей, він у першу чергу покладає на народних учителів. Часто вчитель, пише автор, не розуміючи «душі селянина, его психологічного способу думання» та не враховуючи «его потреби й бажання», намагається з висоти свого «світлогогляду», нав'язуючи свої «думки і погляди», давати поради батькам щодо виховання їхніх дітей. Таке грубе втручання у сімейне виховання, вказує О. Власійчук, наштовхується на глухий опір з боку селянства, оскільки авторитет вчителя на селі «ще незрівно малий». Він називає низку причин такого упередженого та нешанобливого ставлення до вчителя на селі: 1) селяни асоціюють народного вчителя із його попередником – малоосвіченим «дяко-учителем», який практично не користувався повагою в громаді. «Під таким кутом оцінки і пошанованя глядять на нього прочі круги нашого інтелігентного громадянства і так само відносити ся до учителя наш селянин»; 2) шанобливе ставлення до вчителя підривають «дуки-богачі селяни» – «принципальні вороги кожного поступу, розорителі всякої колективної роботи в громаді». «Найгірше те, – пише О. Власійчук, – що вони чуючи ся сильними економічно, навіть далеко не раз сильнішими від учителя, мають великий вплив у громаді і своїм цинізмом нищать найгарніші пляни найдейнішого учителя; 3) непорозуміння між вчи-

телями і духовенством, яке зумовлене тим, що «богато старших священників в відношенню до учителя не можуть позбути ся давньої психології... і помітують учителем», як колись дяко-учителем, котрий «перед полуднем «професорував», а поплудни запрягав до воза коні і віз сьвященика на ярмарок або в гості»; 4) власна провина учителів – «нетакт, дивна зарозумілість, перецінюване себе самого й свого становища, часто непошановане навіть сивого волоса – отсе сумні обяви, які часто стрічають ся у молодого особливо учительства» [1, с. 6–7].

Узагальнюючи, О. Власійчук зазначає, що поодинокі ані сім'я, ані вчителі не будуть спроможні розв'язати всі питання виховного процесу. Тому для уникнення розбіжностей у вимогах щодо виховання дітей вони вимушені взаємодіяти, й така взаємодія повинна будуватися на засадах обопільного взаєморозуміння та взаємоповаги.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене, цілком правомірно можемо стверджувати, що дослідження українських педагогів, які вивчали теоретичні та практичні аспекти взаємодії школи та сім'ї з питань соціального виховання на сторінках галицького педагогічного часопису «Учительське слово» (1912–1939 рр.) не втратили своєї актуальності, можуть слугувати потребам сьогодення та стати предметом подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел

- [Власійчук О.] Реферат про українське народне учительство взагалі / [О. Власійчук] // Учительське слово. – Львів : [б.в.], 1912. – Ч. 3. – падолист. – С. 6–8.
- Животко, А. Історія української преси / А. Животко. – Мюнхен : Український технічно-господарський інститут, 1989–90. – 395 с.
- Кость, С. Педагогічна преса Східної Галичини у другій половині XIX – першій третині XX ст. / С. Кость // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка : зб. наук. праць. – Львів, 2000. – Вип. 7/8. – С. 299–316.
- Періодика Західної України 20–30-х рр. XX ст. : матер. до бібліографії / за ред. М. М. Романюка. – Львів : [б.в.], 2000. – Т. 3. – 324 с.
- Романюк, М. Українські часописи Львова 1848–1939 рр. : Історико-бібліографічне дослідження : У 3 т. – Т. 2. 1901–1919 рр. / М. М. Романюк, М. В. Галушко. – Львів : Вид-во «Світ», 2002. – 692 с.
- Учительське слово. Орган «Взаємної Помочи галицьких і буковинських учителів і учительок». – Львів : [б.в.], 1912. – Ч. 1. – 15 вересня.
- Юцишин І. Бесіди з родичами / І. Юцишин // Учительське слово. – Львів : [б.в.], 1912. – Ч. 1. – 15 вересня. – С. 19–22.
- [Юцишин І.] Реферат про українське народне шкільництво взагалі / [Юцишин І.] // Учительське слово. – Львів : [б.в.], 1912. – Ч. 2. – жовтень. – С. 5–8.
- Перший всеукраїнський з'їзд народного учительства з усіх земель України // Учительське слово. – Львів : [б.в.], 1916. – Ч. 6. – серпень. – С. 87–90.

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 02.04.2016

Зубрицький І. Я. Взаимодействие школы и семьи по вопросам социального воспитания несовершеннолетних на страницах украинского педагогического журнала «Учительское слово» (1912–1939 гг.)

А На основе отдельных сюжетов из публикаций, помещённых на страницах педагогического журнала «Учительское слово», рассматриваются взгляды украинских педагогов из Восточной Галичины на проблему взаимодействия школы и семьи по вопросам социального воспитания несовершеннолетних.

Ключевые слова: «Учительское слово», взаимодействие школы и семьи, социальное воспитание, О. Власийчук, И. Казановский, О. Карштадт, Р. Ролл, И. Юцишин.

Zubrytsky I. Ja. The cooperation of school and family on the issue of social upbringing of adolescents as illustrated in the ukrainian pedagogical magazine «Uchytel's'ke slovo» («Teacher's word») (1912–1939).

С The article surveys the pedagogical views of Eastern Halychyna scientists concerning the problem of school and family cooperation on the issue of social upbringing. The survey is based on the individual stories of publications available on the pages of pedagogical magazine «Teacher's word».

Key words: «Teacher's word», school and family cooperation, social upbringing, O. Vlasychuk, I. Kazaniv's'ky, O. Karstdt, R. Roll, I. Yushchysyn.